

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА (1989–2003 РР.)

FEATURES OF THE REALIZATION OF STATE EDUCATIONAL POLICY IN THE REPUBLIC OF POLAND BETWEEN (1989–2003)

Гжещук Владислав,

*аспірант кафедри міжнародної політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Зв'язок освітньої і соціальної політики виявляється, зокрема, в таких аспектах, як проблеми зайнятості, демографії, подолання соціальної нерівності, покращення умов і рівня життя населення. Основна мета освітньої політики полягає у підвищенні якості освіти. З огляду на це важливим є проведення освітніх реформ на основі міжнародного досвіду. Вони постають необхідною передумовою для забезпечення ефективного функціонування соціальної, політичної та економічної системи. Одним із визначальних чинників соціального, економічного та цивілізаційного розвитку держави є освіта. Отже, система національної освіти перебуває в центрі уваги політичних партій, які нерідко відводять освітнім проблемам окреме місце в своїх програмах. Таким чином, освіта стала складовою частиною державної політики, що зумовило її залежність і від політичних змін. У статті аналізуються особливості реалізації державної освітньої політики в Республіці Польща впродовж 1989–2003 рр. Як показав аналіз, реформа системи освіти не була належним чином підготовлена центральною владою, оскільки цілу низку положень розроблено без урахування наявних реалій в гмінах. Серед негативних чинників були такі: а) периферійне розташування; б) несприятлива структура економіки з домінуванням сільського господарства; в) відсутність розвиненої інфраструктури; г) низький рівень освіти та професійної кваліфікації населення. З поступовою децентралізацією влади місцеві органи влади на всіх рівнях стали новими учасниками ринкових процесів. Реалізуючи власну політику територіального розвитку (місцевого, субрегіонального, регіонального), місцеве самоврядування отримало можливість істотно впливати на структуру, темпи та напрями змін у своїх економічних структурах, зокрема й у галузі освіти.

Ключові слова: державна політика в галузі освіти, державна освітня політика в Республіці Польща, освіта, реформи, глобалізація.

The relationship between education and social policy is evident in aspects such as employment problems, demographics, overcoming social inequality, improving living conditions and living standards. The main objective of education policy is to improve the quality of education. In this regard, it is important to carry out educational reforms based on international experience. They are a necessary prerequisite for the effective functioning of the social, political and economic system. Education is one of the defining factors in the social, economic and civilizational development of a state. For that reason, the system of national education is at the centre of attention of political parties, which often give educational issues a special place in their programmes. Thus, education has become an integral part of state policy, which has determined its dependence on political change. The article attempts to analyze the peculiarities of the implementation of the state educational policy in the Republic of Poland during 1989 to 2003. The analysis showed that the reform of the education system was not properly prepared by the central government, since a number of provisions were developed without taking into account existing realities in the gminas as the principal unit of the administrative division of Poland. Among the negative factors, in particular were a) peripheral location; b) unfavourable structure of economy dominated by agriculture; c) lack of developed infrastructure; d) low level of education and professional qualification of the population. With the gradual decentralization of the State power, local authorities at all levels have become new entrants to market processes. By implementing its own territorial development policy (local, subregional, regional), local self-government has been able to significantly influence the structure, pace and direction of change in its economic structures, in particular in the field of education.

Key words: state policy in education, state educational policy in the Republic of Poland, education, reforms, globalization.

Реалії сучасного світу піддаються постійним стихійним і динамічним змінам, що висувають нові вимоги до індивідумів, суспільства, міжнародної спільноти загалом. Вони стосуються не тільки оволодіння навичками використання інструментів, а й належного застосування інших досягнень цивілізації. Тому закономірно, що у центрі наукових досліджень перебуває глобалізація, яка являє собою динамічний процес цивілізаційних і культурних перетворень, породжених відкриттями в галузі науки й техніки [32, с. 76]. За влучним твердженням британського соціолога Мартіна Олброва, глобалізація охоплює «всі про-

цеси, внаслідок яких народи світу стають складовою частиною єдиного світового суспільства, глобального суспільства» [2, с. 9]. Ентоні Гіденс, автор студії «Наслідки сучасності» (“The consequences of Modernity”, 1990) тлумачить цей процес як інтенсифікацію соціальних відносин у всьому світі, яка поєднує в собі різні явища таким чином, що місцеві події формуються подіями, які відбуваються на відстані кількох тисяч миль і мають на них зворотний вплив [11, с. 63]. У цьому контексті важливу роль у нинішніх перетвореннях на тлі глобалізаційних процесів відіграє освіта, яка дає людині можливість зрозуміти всю складність

сучасного світу, подій, зв'язків людини з навколишнім середовищем.

Стан сучасної освіти піддається гострій критиці через несвоєчасне реагування на розвиток ринку, знань і технологій. Традиційні способи навчання нині втрачають свій потенціал і не повною мірою відповідають потребам сучасної цивілізації [16, с. 91]. Це означає, що системи освіти у різних країнах, зокрема в Польщі, не могли й не можуть залишатися пасивними перед глобалізаційними викликами. Звідси випливає необхідність адаптації освітньої системи до вимог сучасного суспільства. Важко не погодитись з висновком Енді Гаргрівза, що сучасне шкільництво не може відгороджуватись від тих змін, що відбуваються у навколишньому середовищі. Вчений виокремив обставини, які окреслюють зв'язок освітніх осередків із зовнішнім світом: 1) школа не може зачинити свої двері й залишити проблеми зовнішнього світу за порогом; 2) школа втрачає свою монополію на навчання; 3) школа постає останньою надією на виживання і зміцнення місцевої громади; 4) вчителі потребують більшої підтримки; 5) конкуренція на ринку, вибір школи батьками та учнями змінили відносини школи із соціальним середовищем; 6) школа не може залишатися осторонь ринку праці й очікувати, що її випускники самі вирішуватимуть проблеми зайнятості [15, с. 4].

Державну освітню політику можна охарактеризувати як діяльність, спрямовану на створення такої системи освіти, яка відповідала б визначеним напрямам економічного, політичного й соціального розвитку країни. З огляду на це варто підкреслити, що на систему освіти впливають особливості соціальної структури, а також ті завдання, які формують освітні установи, різні соціальні групи, організації. Все це відбувається на тлі модернізації засобів масової інформації, змін у структурі кваліфікації і професійної мобільності. Соціальні трансформації та розвиток науки й техніки зумовлюють появу нових професій і робочих місць. Державна політика в галузі освіти є одним з напрямів соціальної політики, що охоплює загальні проблеми системи освіти, організації навчального процесу, методів навчання і виховання. Як слушно зауважили Казімеж Подоскі та Вітольд Турновецькі, доцільно увиразнювати наявність безпосереднього зв'язку системи освіти з політикою [27, с. 109].

Зв'язок освітньої і соціальної політики виявляється, зокрема, в таких аспектах, як проблеми зайнятості, демографії, подолання соціальної нерівності, покращення умов і рівня життя населення. Основна мета освітньої політики полягає у підвищенні якості освіти. Саме тому важливим є проведення освітніх реформ на основі міжнародного досвіду. Вони постають необхідною передумовою для забезпечення ефективного функці-

онування соціальної, політичної та економічної системи [14, с. 13]. За твердженням Роберта Павлака, успішне проведення реформ залежить від низки ключових чинників. З-поміж них виокремлюються такі: 1) визначені інститути або соціальні групи отримують право доступу до матеріальних ресурсів, громадської діяльності або прийняття рішень; 2) визначені інститути або соціальні групи втрачають частково або повністю право на засоби, діяльність або ж блага; 3) визначені інститути або соціальні групи змушені чинити певні дії або ж проявляти бездіяльність [26, с. 101]. Примітно, що в цих чинниках закладене певне протиріччя. Воно зумовлює той факт, що період перед запровадженням реформ характеризується соціальною дисгармонією, адже вони, як правило, виступають реакцією політичної системи на нестабільність у суспільстві і реалізуються тоді, коли трапляється руйнування загальноприйнятої системи цінностей [35, с. 265]. З іншого боку, реалізація реформ спричиняє серйозні проблеми як для їхніх ініціаторів, так і реципієнтів. Труднощі пов'язані з так званним опором матерії [26, с. 102], коли порушується усталений соціальний порядок і виникає почуття небезпеки з огляду на необхідність політичних і соціальних змін.

Відомий польський політолог Антоні Каміньскі окреслив сутність реформ на рівні «свідомих актів навмисного втручання у функціонування соціальних інститутів» [18, с. 26]. Основна їх мета полягає у полегшенні функціонування певних інституційних сфер або ж подоланні критичних ситуацій, що виникають на стику системи з її оточенням. Необхідність реформування виникає тоді, коли неможливою є проста зміна політики. Для задоволення суспільних очікувань з'являється потреба у глибших трансформаціях правил, що регулюють стратегічні соціальні відносини. Як зазначає А. Каміньскі, обмеження щодо реформування інституційних систем пов'язані з їхніми внутрішніми правилами функціонування [18, с. 27]. У цьому сенсі своєрідний вододіл становлять структури та організаційні правила, які не можуть підлягати радикальним змінам без завдання шкоди всій інституціональній моделі.

Реформи в освіті мають свою специфіку. Основоволожні їх принципи сформулював видатний шведський педагог і психолог Торстен Гюсен (1916–2009), результати досліджень якого лягли в основу освітньої реформи в Швеції у 60-х рр. XX ст. Він акцентував увагу на таких правилах: 1) реформа освіти має бути одним із компонентів соціально-економічних реформ; 2) ефективно здійснення освітньої реформи вимагає тривалого часу, систематичного й послідовного виконання її завдань, а також ретельно спланованих експериментальних досліджень; 3) необхідною умовою реалізації освітніх реформ є наявність фінансових

ресурсів пропорційно до цілей і масштабів у поєднанні з належною підготовкою фахівців; 4) ефективність реформ вимагає централізованого управління і високої активності виконавців; 5) остаточні результати реформи значною мірою залежать від педагогічних досліджень [17, с. 118].

Загалом освітня політика визнається одним із стрижневих елементів економічної політики. У цьому плані з-поміж визначальних цілей економічної політики виокремлюють забезпечення ефективного розподілу ресурсів та справедливості. Реалізація принципу соціальної справедливості у єдності з позитивними зовнішніми чинниками створює підґрунтя для втручання держави у систему освіти [25, с. 451].

Сучасну державну політику Польщі в освітній сфері доцільно розглядати від середини 90-х рр. ХХ ст., коли Польська Республіка взяла курс на вступ до Європейського Союзу. «Освітня політика Європейського Союзу, – аргументовано стверджує Магдалена Мазиньска, – є одним з напрямів політики Співтовариства, тобто одним з таких починань, які, не втручаючись у справи, що залишаються виключно компетенцією держави-члена, повинні підтримувати всі дії, координовані на європейському рівні, а також заходи, що здійснюються в індивідуальному порядку в державах-членах, якщо вони служать досягненню спільно прийнятої мети» [22, с. 5]. Саме в зазначений період відбулися істотні системні зміни у польській освіті. Ці зміни охоплювали модифікацію системи освіти крізь призму втілення в життя структурних реформ. Ці реформи включали в себе запровадження нових ступенів освіти, типів шкіл, зовнішніх іспитів, підпорядкованість муніципальних шкіл органам влади. Орієнтирами для проведення у Польщі реформ послужили основи освітньої політики Європейського Союзу, викладеної у Лісабонській стратегії 2000 р. [26, с. 103].

Європейський Союз не провадить політику єдиної системи освіти [5, с. 129]. Його діяльність у цій сфері обмежується підготовкою керівних принципів і рекомендацій, а також організацією основ співробітництва та обміну досвідом. Загалом органи влади ЄС не втручаються в освітні системи держав-членів. Кожна країна самостійно визначає структуру системи освіти, змістове наповнення навчального процесу та методи виховання громадян. Однак завдання, що стоять перед Європейським Союзом у зв'язку з глобалізацією та зростанням конкурентоспроможності нових світових економік, появою структуральних бар'єрів, які уповільнюють або перешкоджають економічному розвитку, а також з високим рівнем безробіття, зумовили широке обговорення необхідності визначення оновленої програми освітніх реформ. На засіданні Європейської Ради в Лісабоні 23–24 березня 2000 р. була прийнята стратегія, яка

набула значення пріоритетної соціально-економічної програми. Головною метою Лісабонської стратегії було створення до 2010 р. найбільш конкурентної економіки в світі, заснованої на знаннях з тенденцією до систематичного зростання. У документі сформульовані основні завдання освітньої політики: 1) покращення якості та ефективності системи освіти Європейського Союзу (підвищення якості освіти й професійної підготовки викладачів; розвиток компетенцій і навичок, необхідних для суспільства знань; забезпечення загального доступу до інформаційно-освітніх технологій; збільшення набору на підготовку фахівців у сфері точних і технічних наук; оптимальне використання ресурсів); 2) полегшення доступу до систем освіти (створення відкритого освітнього середовища; збільшення привабливості процесу навчання; підтримка громадянської активності, забезпечення рівних можливостей і соціальної згуртованості); 3) відкритість систем освіти до навколишнього середовища і світу загалом (зміцнення зв'язків зі ринком праці, дослідницькою діяльністю та суспільством; розвиток підприємництва; покращення ситуації в опануванні іноземних мов; зміцнення європейської співпраці) [1, с. 151].

Система освіти повинна відповідати викликам та проблемам сучасного світу. Про важливість ролі держави у розвитку цієї системи переконливо доводить Чеслав Банах: «Держава визначає напрям розвитку освіти, впливає на педагогічну аксіологію та концепцію освіти, окреслює основний зміст освіти, проводить відповідну політику професійної підготовки та працевлаштування вчителів, а також забезпечує основні матеріально-економічні та соціальні цінності для усунування школи та системи освіти» [3, с. 11]. З-поміж результатів освітньої політики в Польщі варто виокремити порушення монополії держави, приватизацію шкільництва та його комерціалізацію через впровадження ринкових механізмів у системі шкільної освіти.

Загалом реформа системи освіти, початок якої припадає на 90-ті рр. ХХ ст., стала одним із найважливіших завдань політичних перетворень і елементів освітньої політики урядів Республіки Польщі, адже спроби реформування системи освіти, що проводилися владою до 1989 р., зазнали невдачі. Посткомуністична Польща успадкувала неефективну систему освіти, яка характеризувалася низьким рівнем доступу до дошкільного виховання, пізнім віком дітей, які вступають до початкової школи, складною системою професійної освіти, а також низьким відсотком молоді, яка здобуває освіту у вищій школі [21, с. 118]. Натомість зміни, що відбулися після 1989 р., привели до серйозних перетворень у галузі освіти. Безперечним успіхом було підвищення рівня охоплення випускників шкіл вищою освітою (з 13,1% у 1990/1991 н. р.

до 43,7% у 2001/2002 н. р.), а також збільшення відсотку учнів, які навчалися в середній школі (з 49% у 1989/1990 н.р. до 86% у 2002/2003 н. р.) [26, с. 109].

Мета трансформацій у сфері освіти після 1989 року полягала в демонополізації, децентралізації та соціалізації учнів у школі [24, с. 330; 34, с. 258]. Досягненню цієї мети в перші роки після розпаду колишньої політичної системи перешкоджала серйозна економічна криза, що спричинила скорочення витрат на освіту [12, с. 84]. Крім того, дії центрального уряду в галузі освіти були недостатньо послідовними. З огляду на це важливою подією стало ухвалення Сеймом у липні 1991 року нового Закону про освіту, яким було ліквідовано монополію держави у цій сфері [29, с. 35]. Було скасовано виняткове право держави на створення навчальних закладів і надано право на заснування і функціонування приватних освітніх осередків. Крім того, закон зобов'язав муніципалітети (гміни) створювати й фінансувати дитячі садки та початкові школи. Запроваджено програму-мінімум обов'язкових предметів, на підставі якої могли затверджуватись різні програми й навчальні посібники. Вчителям надавалася можливість вибору підручників.

У 1993 р. Уряд Польщі на чолі з Прем'єром-міністром Ганною Сухоцькою ухвалив проєкт реформи освіти під назвою «Добра й сучасна школа – продовження освітніх змін» (“Dobra i nowoczesna szkoła – kontynuacja przemian edukacyjnych”). У цьому документі зазначалося, що основною метою освіти є створення можливостей для гармонійного розвитку кожної людини як особистості і як громадянина польської держави у культурній, духовній та матеріальній сфері [8, с. 3]. Однак через зміну влади проєкт не був реалізований. Упродовж 1993–1997 рр. різке скорочення витрат на освітні потреби призвело до обмеження кількості годин навчання в школах і ліквідації позакласних заходів. Крім того, за даними, зібраними Робертом Беленем, у цей період припинили своє існування близько 90% клубів і світлиць [4, с. 136]. З огляду на відсутність коштів місцеві органи влади утрималися від зобов'язань щодо фінансування шкіл.

1996 р. Міністром національної освіти Польщі в Уряді Влодзімежа Цімошевіча став відомий польський соціолог і політолог Єжи Вятр. Через рік після його призначення у Сеймі був представлений проєкт освітньої політики під назвою «Основи довгострокової національної політики в галузі освіти з особливим урахуванням програми розвитку вищої освіти» (“Założenia długofalowej polityki edukacyjnej państwa ze szczególnym uwzględnieniem programu rozwoju kształcenia na poziomie wyższym”) [6]. У цьому документі зафіксовано пропозиції стосовно розробки навчальних програм і освітніх стандартів, реформи базової освіти,

професійної педагогічної освіти та удосконалення системи оплати праці вчителів. Серед пріоритетів державної політики виокремлено інвестування в систему освіти на всіх рівнях (зокрема, у сфері вищої освіти). Проте чергова зміна влади в 1997 р. стала на заваді втіленню запропонованих реформ.

8 серпня 1996 року на політичній арені Польщі з'явилася коаліція «Виборча Акція «Солідарність»» (“Akcja Wyborcza ‘Solidarność’”), в рамках якої згуртувались партії та громадські організації правочентристської і антикомуністичної спрямованості. Засновником коаліційного об'єднання, що здійснювало управління країною впродовж 1997–2001 рр., був Мар'ян Кшаклевскі. Міністром національної освіти став Мірослав Гандке, який у 1997 р. після ознайомлення з попередніми проєктами освітніх реформ розпочав підготовку нових законодавчих пропозицій та розпоряджень. На цей період припадає робота над проєктом «Інтернет-кабінети в кожній гміні», яким передбачалося оснащення спеціальних приміщень десятьма мультимедійними станціями [7, с. 131], а також продовження програми «Нова матура», яка полягала в підготовці нових правил для проведення іспиту на атестат зрілості.

У документі «Реформа системи освіти. Попередня концепція» від 8 січня 1998 р. Міністерство національної освіти виклало основні принципи реформування освіти, а в травні 1999 р. ознайомило громадськість з її проєктом [10, с. 99]. Вже у вересні цього ж року розпочалась реформа системи освіти. Її мета полягала в досягненні таких цілей: 1) підвищення рівня освіти суспільства шляхом сприяння розвитку середньої та вищої освіти; 2) забезпечення рівних освітніх можливостей для дітей та молоді; 3) покращення якості освіти шляхом забезпечення єдності процесів виховання та навчання [19, с. 304]. Відповідно до цього були вироблені практичні способи для реалізації запланованого, зокрема: а) запроваджено зміни в структурі шкільництва, в якому інноваційною складовою частиною стала гімназія; б) встановлено незалежні критерії оцінювання після 6-го класу початкової школи та екзаменування після 3-го класу гімназії; в) затверджено нову систему підвищення кваліфікації вчителів та рівня їх заробітної плати; г) на основі нової системи фінансування освіти реалізовано програмну реформу, внаслідок якої змінено організацію та методи навчання.

Як показав аналіз, реформа системи освіти, що втілювалася урядом Польщі впродовж 1997–2001 рр., не була належним чином підготовлена центральною владою, оскільки цілу низку положень розроблено без урахування реалій в гмінах [7, с. 369]. Серед негативних чинників були такі: а) периферійне розташування; б) несприятлива структура економіки з домінуванням сільського господарства; в) відсутність розвиненої інфра-

структури; г) низький рівень освіти та професійної кваліфікації населення. У цілому органи місцевого самоврядування не отримали достатніх ресурсів для здійснення реформи, що спричинило надмірну ліквідацію малокомплектних початкових шкіл та обмеження місцевих витрат на освіту. З цим пов'язувались також труднощі з модернізацією шкільної інфраструктури та впорядкуванням освітньої мережі. Втручання у ринкові процеси перестало бути в Польщі прерогативою винятково державних органів. З поступовою децентралізацією влади місцеві органи влади на всіх рівнях стали новими учасниками ринкових процесів. Реалізуючи власну політику територіального розвитку (місцевого, субрегіонального, регіонального), місцеве самоврядування отримало можливість істотно впливати на структуру, темпи та напрями змін у своїх економічних структурах, зокрема й у галузі освіти [33, с. 235].

Через закриття підприємств, які надавали підтримку освітнім закладам і культурним установам, зменшилося їх фінансування. Отже, відбувся розрив зв'язків професійно-технічних училищ з базами практик, що були налагоджені до 1989 р. Саме через це професійно-технічні училища були перетворені на ліцеї. Скорочення торкнулися також позакласних заходів, додаткових занять, наукових та соціальних стипендій. У свою чергу збільшення тенденції до ліквідації чи реструктуризації сільських шкіл зумовило виникнення численних конфліктів між місцевими жителями, вчителями, батьками та представниками місцевої влади. При цьому влада, як правило, не враховувала думки місцевих громад, не давала громадянам можливості впливати на прийняття та виконання рішень у сфері освіти. Натомість поетапне впровадження змін дало б можливість місцевим органам влади пом'якшити соціальні конфлікти, що виникали в результаті реорганізації шкільної мережі. Крім того, ігнорувалася досвід проведення реформ у галузі освіти в країнах Європейського Союзу та у Сполучених Штатах Америки [31, с. 72]. Використання цього досвіду, безумовно, сприяло б мінімізації проблем, що виникали у зв'язку з впровадженням реформаторських ініціатив.

Етап реформування освітньої системи, що припав на початок 2000-х рр., засвідчив наявність низки нерозв'язаних проблем. Зрештою, подібні проблеми були характерні і для країн Європейського Союзу, до якого Польська Республіка вступила 2004 р. Тому й не дивно, що Європейська комісія як вищий орган виконавчої влади Європейського Союзу звертала увагу польського уряду на недостатні масштаби проведення реформ [9, с. 38, 41–42]. Зокрема, у документі під назвою «Освіта і підготовка 2010 – Успіх Лісабонської стратегії залежить від термінових реформ» наго-

лошувалось, що європейські країни повинні визначити національні пріоритети освіти та джерела їх фінансування з метою успішної реалізації положень Лісабонської стратегії.

Європейська комісія наголосила на необхідності збільшення видатків на освіту. Крім нарощування державних витрат, було рекомендовано залучати й приватні інвестиції. З огляду на це доцільно зазначити, що у 1999 році у Польщі рівень витрат на освіту у структурі ВВП був близьким до середнього показника в Європейському Союзі. У Польщі він складав 5,2%, в Європейському Союзі – 5%. Однак цей показник був нижчим, ніж, приміром, у Фінляндії (6,2%), Австрії (6,3%), Данії (8%) чи Швеції (8%). Характерно, що інвестиції в галузі освіти були меншими й порівняно з іншими країнами, які паралельно з Польщею вели перемовини про членство в ЄС (Кіпр (6,3%), Латвія (6,3%), Литва (6,5%), Естонія (7,4%)) [26, с. 116].

Одним із найбільш істотних чинників, що визначають розвиток суспільства, є стійке зростання рівня освіти [23, с. 21]. Відповідно до рекомендацій Європейської Комісії держави-члени ЄС повинні були забезпечити до 2010 р. збільшення частки осіб віком 25–64 роки принаймні з середньою освітою до 80% і більше. Це стало серйозним викликом для польської влади, оскільки частка осіб з середньою або вищою освітою станом на 2004 р. складала не більше 42%. Крім того, результати проведеного у 2002 р. перепису показали, що вищу освіту здобули 10,2% населення (у 1988 р. – 6,5%), середню – 32,6% (у 1988 р. – 24,7%), базову професійну – 24,1% і майже третина (31%) – базову або незавершену базову освіту. Помітною є також диспропорція щодо рівня освіти між міським та сільським населенням. Так, серед мешканців міста 13,7% мали вищу освіту, 38,6% – середню, 21,1% – професійну, 22,2% – початкову, а 1,5% не закінчили початкову школу. Серед мешканців села 4,3% мали вищу освіту, середню – 22,4%, професійну – 29,2% [28, с. 29].

Зміни у структурі системи освіти, запроваджені польським урядом у 1999 р., не поширювалися на дитячі садки, які займалися вихованням дітей віком від 3 до 6 років. Попри численні дискусії, не було зменшено шкільний вік з 7 до 6 років. Водночас, як показують дослідження, діти, які раніше долучаються до навчального процесу, мають позитивніше ставлення до школи [13, с. 113]. Отже, низка країн Європейського Союзу запровадила механізми, спрямовані на підтримку батьків в оплаті дошкільної освіти, зокрема й податкові пільги, дотації для дитячих садків, доплати до заробітної плати. Варто підкреслити, що на 90-ті рр. ХХ ст. припав період відчутного зниження народжуваності в Польщі. Так, якщо в 1989 р. народились 564,4 тис. дітей, то у 2001 р. – 368,2 тис. [28, с. 17]. Ця тенденція призвела до ліквідації дошкільних

закладів освіти, мережа яких тільки упродовж 1990–2003 рр. зменшилася на 35%.

Європейська Комісія відводить освіті визначальну роль у розбудові сучасного суспільства. Звідси випливає висновок щодо неприпустимості обмеження доступу громадян до освіти, адже це може призвести до порушення соціальної єдності [30, с. 87]. Таким чином, доступність освіти, рівні можливості в навчанні, інвестування в людські ресурси – все це є необхідними передумовами для побудови сучасної економіки. У цьому контексті слід вказати на наявність регіональних диспропорцій у цій галузі, що з'явилися після розширення Європейського Союзу. Серйозними перешкодами для здобуття освіти залишаються фінансові обмеження, труднощі спілкування, а також культурні бар'єри [20, с. 145].

На зламі століть влада Польщі стикнулася з проблемою безробіття. Так, у 2002 р. кількість безробітних осіб сягнула позначки 3,5 млн (21,2%) [28, с. 61]. Аналіз структури цього феномену крізь призму вікової характеристики засвідчує, що найвищий рівень безробіття був серед осіб віком 15–24 р. Тут доцільно підкреслити, що ризик безробіття безпосередньо залежить від рівня освіченості населення.

Тому й не дивно, що найнижчий відсоток безробітних (6,9%) у Польщі спостерігався серед осіб з вищою освітою [28, с. 63]. Уряд Польщі дослухався до рекомендацій інститутів Європейського Союзу й розпочав розробляти механізми реформ, які призвели б до створення нових робочих місць, а також розвитку активної політики працевлаштування.

Як показав аналіз, визначальна мета реформ у галузі освіти, запроваджених у 1999 р., полягала в підвищенні якості та ефективності системи освіти загалом. Однак реформа не була належним чином підготовлена в організаційному та фінансовому плані. Її імплементація не супроводжувалась збільшенням витрат на освіту з державного бюджету. Давалась також визнаки відсутність широкої підтримки місцевих громад, підприємств, батьків. Усе це ускладнювало наближення до освітніх стандартів, сформульованих у Лісабонській стратегії. Внаслідок значного відставання Польщі від інших країн ЄС у витратах на освіту та економічний розвиток надважливим завданням для неї стала динамічна модернізація системи освіти, збільшення інвестицій в освіту, а також підвищення якості та ефективності навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Aksit N. Turkey 2010: Transforming Education to Meet Challenges / Necmi Aksit. *Undertaking educational challenges in the 21st century: research from the field* ; edited by Cynthia Szymanski Sunal, Kagendo Mutua. – Charlotte, N.C. : IAP, 2008. P. 149–168.
2. Albrow M. Introduction. Globalization, knowledge and society: readings from International sociology ; ed. by Martin Albrow, Elizabeth King. London : Sage, 1990. P. 3–16.
3. Banach Cz. Polska szkoła i system edukacji. Przemiany i perspektywy. Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 1997. 185 s.
4. Bieleń R. Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce : uwarunkowania – zadania – prognozy. Lublin: Red. Wydawn. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2001. 538 s.
5. Busemeyer M. R. Bildungspolitik im internationalen Vergleich / Marius R. Busemeyer. Konstanz : UVK-Verl.-Ges., 2015. 176 S.
6. Cimoszewicz W. «Założenia długofalowej polityki edukacyjnej państwa ze szczególnym uwzględnieniem programu rozwoju kształcenia na poziomie wyższym» stanowiące realizację uchwały Sejmu RP z dnia 12 października 1995 r. / Włodzimierz Cimoszewicz, Sejm, Rada Ministrów, Ministerstwo Edukacji Narodowej. Warszawa: Sejm Rzeczypospolitej, II kadencja, Prezes Rady Ministrów, 1996. 45 s.
7. Cwikliński A. Zmiany w polskiej edukacji w okresie globalizacji, integracji i transformacji systemowej. Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM, 2005. 581 s.
8. Dobra i nowoczesna szkoła – kontynuacja przemian edukacyjnych. *Częstochowski Biuletyn Oświatowy*. 1993. – Nr 2. – S. 3–6.
9. Education and training 2010. The success of the Lisbon strategy hinges on urgent reforms, Commission of the European Communities, COM(2003)685 final. Brussels, 2003. 42 p. URL: http://viaa.gov.lv/files/free/50/750/5_jir_council_final.pdf.
10. Gajdzica A. Reforma oświaty a praktyka edukacji wczesnoszkolnej / Anna Gajdzica. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2006. 262 s.
11. Giddens A. The consequences of Modernity. Cambridge : Polity in association with Blackwell, 1990. 188 p.
12. Gołębiowski B. Edukacja i polityka : wybrane problemy postaw społeczno-politycznych polskich nauczycieli, studentów i uczniów z przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych / Bronisław Gołębiowski. Warszawa : Dom Wydawniczy Elipsa, 1996. 256 s.
13. Grammatikopoulos, Athanasios Gregoriadis, Evridiki Zachopoulou // Early education in a global context ; edited by John A. Sutterby. Bingley : Emerald, 2012. P. 109–126.
14. Guthrie J. W. Ready, A.I.M., Reform: Building a Model of Education Reform and „High Politics” / J. W. Guthrie, J. E. Koppich. *Restructuring Schools. An International Perspective on the Movement to Transform the Control and Performance of Schools* ; eds. H. Beare, W. Lowe. Washington 1993. P. 12–29.

15. Hargreaves A. Rethinking educational change with heart and mind / Andy Hargreaves. Alexandria, Va. : ASCD, 1997. 242 p.
16. Heggy T. Culture, civilization, and humanity. London; Portland : Frank Cass, 2003. 391 p.
17. Husen T. Strategy and Rules for Educational Reforms – An International Perspective on the Spanish Situation. *Interchange*. 1998. No. 3–4. P. 114–120.
18. Kamiński A. Reformowalność i potencjał rozwojowy ustrojów polityczno-ekonomicznych. Przypadek komunizmu / Antoni Kamiński // Zmierzch socjalizmu państwowego. Szkice z socjologii ekonomicznej ; red. W. Morawski. Warszawa, 1994. S. 26–40.
19. Kraś J. Reforma systemu oświaty w III RP : założenia i realizacja / Jacek Kraś // Resovia Sacra. *Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej*. 2007/2008. Nr 14–15. S. 303–318.
20. Kunz J. Europe without borders: rhetoric, reality or Utopia? / Jan Kunz, Mari Leinonen // Migration without borders : essays on the free movement of people ; edited by Antoine Pécoud and Paul de Guchteneire. Paris : UNESCO Publishing ; New York : Berghahn, 2007. P. 137–160.
21. Malinowski L. Współczesne problemy Europy 1919–1999: wybór zagadnień. Warszawa : Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, 2000. 243 s.
22. Mazińska M. Polityka edukacyjna Unii Europejskiej. Warszawa : WSiP S.A., 2004. 68 s.
23. McMahon W. W. Education and Development: Measuring the Social Benefits. Oxford : Oxford University Press, 1999. 314 p.
24. Mikołajczyk Z. J. Edukacja a równość szans w okresie transformacji. *Nierówni i równiejsi. Sprawiedliwość dystrybucyjna czasu transformacji w Polsce* ; red. T. Kowalik. Warszawa : Fundacja Innowacja, 2002. S. 312–346.
25. Musialik R. Instytucje polskiego szkolnictwa wyższego. Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. 2009. Nr 14. S. 451–460.
26. Pawlak R. Polska reforma oświaty a europejska polityka edukacyjna / Robert Pawlak. *Studia Europejskie*. 2004. № 3. S. 101–121.
27. Podoski K., Turnowiecki W. Polityka społeczna. Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2001. 205 s.
28. Raport z wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002, GUS. Warszawa, 2003. 151 s. URL: http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/raport_z_wynikow_nsp_ludnosci_i_mieszkan_2002.pdf.
29. Ratuś B. Edukacja w okresie reform ustrojowych : studia i szkice pedagogiczne. Zielona Góra : WSP, 1996. 82 s.
30. Roman D. Guaranteeing human rights in situations of poverty. Redefining and combating poverty. Human rights, democracy and common goods in today's Europe. Series: Trends in social cohesion. No. 25. Strasbourg: Council of Europe, 2013. P. 83–114.
31. Ryba R. Is Progress Towards Development of the European Dimension in Education Satisfactory? *Aspects of Education and the European Union* ; ed. by David Phillips. Wallingford : Triangle books, 1995. P. 63–76.
32. Spring J.H. Corporatism, social control, and cultural domination in education: from the radical right to globalization. London : Routledge, 2013. 243 p.
33. Sztando A. Progospodarczy obszar polityki edukacyjnej władz lokalnych. Problemy rozwoju polityki regionalnej i lokalnej w Polsce. Zadania, uwarunkowania, dylematy rozwoju regionów; redaktor naukowy Marian Malicki. Szczecin : Economicus, 2008. S. 235–246.
34. Szyszka M. Edukacja w Polsce – konieczność reformy i nowe wyzwania. *Roczniki nauk społecznych*. 2010. Tom 2 (38). S. 255–274.
35. Teichler U. Internationalising Higher Education: Debates and Changes in Europe. Changing educational landscapes: educational policies, schooling systems and higher education: a comparative perspective ; ed. by Dimitris Mattheou. Dordrecht : Springer, 2010. P. 263–284.